

KÜLTÜR, MEDENİYET VE BİLİM¹

Özet:

Kültür denilince öncelikle belirli bir coğrafyada, ortak tarihe sahip toplumu/ toplumlari ilgilendiren faaliyetleri dikkate almak yerinde olur. Medeniyet denilince, bir kültürün özellikle hukuk, sanat ve bilim alanındaki başarıları ve bu başarılar aracılığıyla başka kültürlere kendini kabul ettirmesi olgusunu temele almak yerinde olur. Bir kültürün medeniyet olarak evrilmesi ve kendini diğer kültürlere kabul ettirebilmesinin temel koşulu ise gelişmiş ve bireylerinin ihtiyaçlarına cevap verebilecek şehirlere sahip olmaktır.

Anahtar kelimeler:

Kültürler arası ilişki, medeniyetler arası ilişki, hukuk, sanat, bilim, şehir

Summary:

When we talk about culture, than we should say somethings about human activities as depend on history, geography, etc. I will notice three human activities when I say something about civilization, that is, law, art and science. A culture could be count as civilization, if it is accepted by other cultures. It means also that a culture could be evolved to civilization as depend on the successes of these tree fields. I would mention that developed cities with their infrastructures are necessary conditions for to realize a civilization.

Key words:

Relations between cultures and civilizations, law, art, science and city

"Kültür" ve "medeniyet" kavramlarının önde gelen bir özelliği, tanımlanmalarının hiç de kolay olmamasıdır. Her ikisi de, ama özellikle kültür, çağa, toplumlara, coğrafi bölgelere göre değişebilen özelliklere sahip, son derece dinamik bir yapıdadır. Bir toplumun kültürünü karakterize eden nitelikler, o toplumun geçirdiği evrelere bağlı olarak değişiklik gösterebilir. Bu değişiklik, o toplumun kültürünün ana unsurlarından bazılarının zaman içinde öne çıkması şeklinde olabileceği gibi, yeni bir takım özellikler kazanması şeklinde de olabilir. Dünyanın geçirdiği ekonomik, siyasi, teknolojik değişim, bir toplumun kültürel yaşamını ister istemez etkileyebilmektedir. Bu etki, o toplumun temel kültürel kodlarına uygun renklere ortaya çıkabilir. Nitekim, örneğin teknoloji, farklı toplumlarda farklı etkilere ve sonuçlara sebep olabilmektedir ve dolayısıyla da o toplumun kültürüne bağlı olarak farklı bir renge bürünebilmektedir. Diğer bir ifadeyle her toplum, aynı bir etkiyi kendine göre içselleştirir ve farklı şekilde bünyesine uydurur. Ama bu arada kendisi de değişir. Dolayısıyla da ortada basit bir etki değil, çok yönlü ilişki, bir etkileşim sözkonusudur. Bir kültür, dışardan gelen bir etkiyi kendi bünyesine uygun hale getirirken kendisi de değişir.

¹ Bu yazı, 1-3 Kasım 2012 tarihinde Kahramanmaraş'ta yapılan "Felsefe-Edebiyat ve Değerler" başlıklı sempozyumda sunulan "Kültür ve Medeniyet" isimli konuşmanın genişletilmiş halidir.

Bu özellik, kültürün dinamik yönünü oluşturmaktadır. İlginç olan husus, bir kültür kendini dışarıdan gelen etkilere kapatırsa, ister istemez yozlaşma tehlikesiyle karşılaşır. Çünkü kendini yenilenemeyen bir kültür, o toplumun bireylerinin ihtiyaçlarını karşılayamayacak ve sonuçta ister istemez hakim kültürün etkisi altına girecektir. Kültür, bireyin yaşamını belirlemek, davranışlarına ve tercihlerine yön vermek özelliğine sahiptir. Ortaya çıkacak yeni koşullara ve ihtiyaçlara cevap verebilecek şekilde kendini yenileyemeyen bir kültür, başka bir kültürün etkisi altına girmek durumundadır.

Kültürün dinamik yönü, ona hayatiyet kazandıran bir özelliği olarak da düşünülebilir. Kültür, bir toplumun varlığını sürdürmesinin dayanağıdır; belki de bu yüzden kültürü olmayan bir toplumdan sözetmek mümkün olmamaktadır. Kültür bir toplumun ortak duygu ve davranışlarını biçimler; kültürünü kaybeden toplumların yokolması da herhalde bu yüzdendir. Her kültür, kendi dışında olan etkilere açıktır. Kendi içine kapanan, bu etkileri yok farzeden toplumlar, ister istemez kültürel bir kısırlaşmaya, kendini yenileyememeye ve sonuçta bireylerin ihtiyaçlarını baskılamaya başlarlar. Gerçi günümüzde çok eski geleneklerini sürdüren (örneğin Amişler gibi) bazı toplumların varlığı bilinmektedir. Bu tür toplumlar hem çok nadirdir, hem bir genelleme yapılmasına olanak vermeyecek kadar ufaktır hem de bu toplumların yaşantılarını "kültür" kavramıyla değil, belki de "gelenek, örf ve âdet" gibi kavramlarla açıklamak daha yerinde olacaktır. Nitekim, hemen her toplum, asırlardır değişmeden varlığını sürdüren örf ve âdetlerle sahip olabilir. Halbuki "kültür" kavramı, tanımı gereği bir artma ve çoğalma öngörür. Esasen sanat, teknoloji, edebiyat, bilim alanlarındaki değişim ve gelişim, kültürün kendi iç dinamiklerinin bir sonucu olabilir. Kendini yenileyemeyen, yani böyle bir dinamizme kapalı bir kültür, yasaklar üretecek ve giderek başka bir kültürün etkisi altına girecektir. Kendi yerelliğini sürdüren, kültürünü örf ve âdetleri ile özdeşleştiren toplumlarda sözkonusu alanlarda bir başarı hiçbir zaman sözkonusu olmamıştır. Gelenek, örf ve âdetlerin, kültürün bir parçası olduğu açıktır; fakat kültürün çok daha geniş kuşatımlı ve toplumun gelişimini sürdürmesine olanak veren bir özelliği olduğu da ortadadır. Toplumun gelişimi, kültürün katkısına gerek gösterir.

Kültür ve medeniyetin dinamik yapısı, üzerinde ulaşabilecek bir tanım verilmesine izin vermeyebilir; ben de bir tanım vermeye çalışmayacağım. Sadece bu kavramlardan ne anladığımı ifade etmeye ve bir toplumdaki işlevlerinin neler olabileceğini sorgulamaya çalışacağım.

Medeniyeti, bir kültürün ortaya koyduğu başarılar sayesinde, diğer kültürlerin de kabul edeceği bir genelliğe ve genişliğe ulaşması olarak düşünebiliriz. Bir toplumun kültürünün biçimlenmesinde, tarihi, sosyal ve bir ölçüde coğrafi etkenler ve onların birlikteliği şüphesiz çok önemli rol oynarlar. Hakim medeniyet, bu biçimlemenin belki de önde gelen etkenidir. Medeniyet, farklı kültürlerin üstüne çıkan, onları kuşatan, ama belki de en önemlisi onlara hakim olan bir özellik taşımaktadır. Aralarındaki ilişkide vurgulanması gereken nokta, bir kültürün hakim medeniyete kendini kapatmaması, sırtını dönmemesi ama ona teslim de olmamasıdır.

Hiçbir kültür, hakim medeniyete sırtını dönmek lüksüne sahip değildir; çünkü herşeyden önce, o medeniyetin getirdiği nimetlere o toplumun bireyleri kayıtsız kalamaz. Özellikle de sağlık, eğlence, askeri ve sivil araştırma alanlarında geline noktanın, iletişim olanaklarının böylesine arttığı bir çağda, hiçbir birey ve toplumun görmemezlikten gelmesi mümkün değildir. Bir kültür, varlığını sürdürebilmesi için, bireylerinin ihtiyaçlarına cevap verebilecek donanıma sahip olmalıdır. Bunu yapamayan kültürler, kendini koruma isteğiyle ister istemez yasaklamacı bir tutum sergiler; böyle bir tutumun kültürel kısırlığı getirmesi ve sonuçtaki da hakim kültürün/medeniyetin etkisine girmesi kaçınılmaz olacaktır. Çünkü kültürün temel özelliklerinden birisi, bireylerin yaşam biçimini, hayata bakışını, zevklerini,

tercihlerini etkilemesi ve belirlemesidir. Her medeniyet, bu ve benzeri alanlarda yeni olanaklar sunar; çünkü özellikle teknolojik, sosyal, ekonomik gelişim ve değişim, medeniyet algısı içinde düşünülür.

Medeniyet denilince sanırım öncelikle **hukuk**, **sanat** ve **bilim** alanlarında elde edilen başarıları, yapılan katkıları düşünmek gerektir. Medeniyeti, bu alanlardaki başarıların bir toplamı olarak tanımlamak yerinde olacaktır. Hukuk, sanat ve bilimin özelliği, insan ve toplum davranışlarını belirlemesi, bu alanlarda kural koyması, bireysel ve toplumsal beğenileri biçimlemesi ve teknolojik gelişim aracılığıyla da toplumsal yapıyı organize etmesidir. Bir kültür, "medeniyet" kavramı çerçevesinde, özellikle bu üç alandaki etkinlikleri ve başarıları aracılığıyla diğer kültürlerle kendini kabul ettirmektedir. Özellikle bu üç alandaki etkinlikler ve başarılar, ister istemez belli bir toplumun malı olmaktan çıkmakta ve "medeniyet" kavramı çerçevesinde diğer toplumların da benimsediği bir konuma gelmektedir. Sonuçta bir kültür, oluşturduğu "medeniyet" algısına bağlı olarak, diğer kültürlerle kendisini kabul ettirmek olanağına sahip olmaktadır.

Sanat denilince, geleneksel özelliklerinin yanı sıra günümüzde sinemayı, fotoğrafçılığı ve teknolojik estetiği ama özellikle de modayı da düşünmek yerinde olacaktır. Bu alanlardaki başarı, çok iyi bilindiği gibi, bir kültürün kendini diğer kültürlerle benimsetmesi olarak düşünülmektedir. Bugün Batı medeniyeti denilince özellikle sinema, moda gibi görsel alanlarda karşımıza çıkarılan dayatmaların akla gelmesi sebepsiz değildir. İletişim araçları bu yolla bir kültürün kendisini diğer kültürlerle kabul ettirmesine ve "medeniyet" kavramının içeriğinin bu yolla sınırlandırılmasına katkı yapmaktadır. Bir kültürün tercihleri, görsel olarak, diğer kültürün bireylerinin davranış ve yaşam biçimlerini, daha sonra da duygu ve düşüncelerini etkileyebilmektedir. Sonuçta bir kültür, başka bir kültürü, "medeniyet" kavramının dokunulmazlık zırhı içinde etkilemiş ve biçimlemiş olmaktadır.

Şüphesiz moda olgusunun arkasında büyük bir ekonomik güç vardır; dolayısıyla moda gibi bir olgu aslında arkasında karmaşık bir ilişkiler ağının eseridir. Moda olgusu tek başına bir medeniyet göstergesi elbette değildir; ama bir topluma özgü kültürel özelliklerin diğer kültürleri de etkisi altına alabileceğinin bir göstergesidir.

Aslında moda devamlı değişen bir yapıya sahiptir ve herhangi bir kültürü de temsil etmemektedir. Nitekim özellikle giyimde, konuşma biçiminde ve davranışlarda karşımıza çıkan yaygın kullanımlar, farklı toplumların kültürlerine ait olabilmektedir. Dolayısıyla moda olarak benimsenen bir davranış, giyim tarzı veya yaşam biçimi aslında belli tek bir toplumun veya kültürün ürünü değildir; fakat önemli olan, modanın belirli merkezler tarafından yönlendirilmiş olmasıdır. Bu durum, moda olgusunun belirli bir kültürün ürünü gibi algılanmasına ve o toplumun ayrıcalıklı bir yere gelmesine sebep olabilmektedir. Sonuçta bir toplum ekonomik, siyasi veya sosyal bir güç olarak kendisini diğer toplumlara kabul ettirebilmektir. Fakat bizi burada ilgilendirecek olan asıl nokta, modanın insanların beğenilerini biçimlemesidir.

Modanın bir kültürün beğeni kodlarını diğer kültüre kabul ettirebilen bir araç olması, bu olgunun aynı zamanda "güzel" kavramını tanımlaması demektir. Her çağın güzellik, zerafet, incelik tanımı elbette değişir, fakat önemli olan insanlarda bu duyguların varlığını hep sürdürmesidir. Ve elbette güzel olan, bir sanat yapıtında nesnelleşir. Sonuçta "güzel" olan bir sanat yapıtı, bir medeniyet ürünü olarak kabul görür. Bu sebeple medeniyetin en önemli göstergelerinden birisi, kendini başka kültürlerle kabul ettirebilecek bir güzellik duygusu oluşturabilecek araçlar geliştirebilmesidir. Bu araçlar öncelikle mimari/şehir mimarisi, müzik ve sanat faaliyetleridir. Dolayısıyla kültür/medeniyet ilişkisini sadece moda olgusu aracılığıyla irdelemek, sadece bu olguya indirgemek gerekir.

Moda, aslında sürekli bir değişim ve farklı kültürlerin bir sentezi olarak düşünülebilir. Dolayısıyla da önemli olan nokta aslında mevcut moda anlayışı değildir; beğeni ölçütünün ve güzellik anlayışının arka planda oynadığı roldür. Asıl üzerinde durulması gereken husus da budur. Çünkü sanat, bir medeniyeti karakterize eder ve o medeniyetin ürünü özelliği taşır. Moda olgusu, dolaylı olarak, bir medeniyetin güzellik anlayışının kabul edilmesine olanak vermektedir.

Güzellik duygusunun yakın ilişki içinde olduğu diğer bir kavram 'iyilik'tir. "İyi olmak", kolayca tahmin edilebileceği gibi, "adalet", "ahlak" ve "dürüstlük" kavramlarını da beraberinde getirir.

Hukuk kuralları, Bileşmiş Milletler aracılığıyla uluslararası güvenceye kavuşturulmuş gibi görünse de, güçlü devletlerin isteklerini yerine getirmede bir araç olarak kullanılabilir.

Hukuk denilince aslında geri planda ahlak, adalet ve dürüstlük gibi kavramları da dikkate almak gerekir. Adaletten yoksun bir hukuk, kolayca haksızın kendini kabul ettirme aracı haline dönüşebilir.

Günümüzde toplumlar arası ilişkilerde hukukun değil de savaşın hakim ve "belirleyici rolünü hep birlikte yaşıyoruz. Savaş, adaletsizliği, haksızlığı ve insanlık dışı davranışları da beraberinde getirmektedir. Bu olguyu, "savaş her dönemde varolmuştur" diyerek görmemezlikten gelemeyiz. İlginçtir, "medeniyetler arası çatışma" gibi paradoksal kavramlar da günümüzde kullanılabilir. Çünkü "medeniyet" kavramı, tanım gereği, iyi ve güzel olanı, savaşı değil barışı, çatışmayı değil uzlaşmayı öngörür. Dolayısıyla günümüzde medeniyet sanki savaş ve yıkımla yerdeğiştirmiştir. Fakat bu durum bizi aldatmamalı ve bir medeniyetin taşıyıcı unsurlarından birisinin adalet olduğunu görmemezlikten gelmemize sebep olmamalıdır.

Medeniyet aslında ilkece iyi ve güzel olanın insana ve topluma yön vermesini içerir ve bu anlamda hakim olan bir güçtür; yani birşeyleri kabul ettirir. Savaş, medeniyetin eseri olamaz. Çıkarlar, fanatizm veya başka etkenler toplumları, "medeni" toplumları savaşmaya sevk edebilir. Bir toplumun savaşması için medeni olması da gerekmez. Savaş da bir şeyleri kabul ettirme, bir toplumu diğeri üzerine hakim olmak amacı taşır. Medeniyet, hakimiyetini zaten kendine özgü yollarla kabul ettirme olanağına sahiptir. Daha yerinde bir ifadeyle, bir toplum diğer bir topluma kendini ve isteklerini farklı yollardan kabul ettirebilir; bunlardan birisi savaş diğeri ise o toplumun medeniyet adına ortaya koyduğu başarılarıdır. Hiç şüphesiz bir toplumun savaş yoluyla elde edebileceği kazanımları, kültür yoluyla elde edilebilecekler ile kıyaslamak mümkün değildir. Çünkü savaşın amacı ve yöntemi ile medeniyetin toplumun önüne koyduğu amaç ve yöntem aynı değildir.

Hiçbir toplum, çağın olanaklarından yararlanmak talebini erteleyemez. Medeniyet, bu olanaklara ulaştıran ve onların temin edilmesini sağlayan bir araçtır. Bu sebeple, medeniyetin insanlık için önemi üzerinde ayrıca ve dikkatlice durmak gereklidir. Başta "iyi" ve "güzel" olmak üzere bu gibi kavramları, medeniyetin kurucu unsuru olarak düşünmek zorundayız. Medeniyet teorik de olsa, insanlığın iyiye, güzele, doğruya, adil ve yararlı olana yönelmesini temsil eder. Bu yönelme bir tercih olarak değil, toplumun daha iyi yaşam hedefi olarak düşünülmelidir. Fakat bu hedefleri gerçekleştirmek isteyen bir kültürün önce kendi içinde sözkonusu ilkeleri gerçekleştirmesi gerekir. Bir kültür, savaş yoluyla başka kültürler üzerinde hakimiyet kurabilir; fakat bu hakimiyet, medeniyetin temelini teşkil eden unsurların mevcudiyetinin bir göstergesi olamayacaktır.

Çağımızı karakterize eden en önemli özellik şüphesiz teknolojidir. Teknoloji, hiçbir dönemde bir toplumu bu güne kadar etkilememiştir. Şüphesiz her çağda, o çağın teknolojik olanakları bir topluma özellikle askeri ve siyasi üstünlük sağlamıştır. Madenlerin bulunup silah yapımında kullanılmasından günümüze kadar, teknoloji, savaşta bir üstünlük sağlama aracı olagelmıştır. Fakat böyle bir ilişkide medeniyetin bir özelliğini iyi okumak gerekir. Askeri güç, medeniyetin belirleyici ögesi değildir ve tek başına da olmamıştır. Askeri güce sahip toplumlar, tarih boyunca, birçok devleti ortadan kaldırmışlardır; fakat kültürel birikimi olmadıkça, bu toplumlar da tarih sahnesinden silinmişlerdir. Kültürel birikimi olan toplumlar ise geçirdikleri bütün sıkıntılara rağmen varlıklarını sürdürebilmişlerdir. Türk toplumu bunun en iyi örneği değil midir?

Savaş, medeniyet tanımıyla bağdaşmasa da, ikisi arasındaki ilişkiyi doğru analiz etmek gerekir; çünkü savaş, medeniyetten ayrı olarak, toplumun ve insanın farklı kodları sonucunda ortaya çıkar. Yani savaş, medeniyetin bir ürünü değildir ve medeniyet, ne yazık ki savaşı önleme aracı da olamamaktadır. Medeniyet, bir toplumun varlığını sürdürebilmesi için dışında kalamayacağı bir olgudur. Çünkü medeniyet, aslında güzellik, adalet, iyilik gibi kavramaların birlikteliğinin bir anlatımıdır. Dolayısıyla da "medeniyet" kavramını, kendisine yüklenebilecek bütün olumsuz özelliklerden soyutlayarak düşünmek gerekir. Farklı dönemlerde bir medeniyeti karakterize eden özellikler elbette değişebilir; fakat medeniyet, ulaşılmak istenilen olumlu bir hedef olması değişmeyecektir. Bu hedefe savaş yoluyla değil, bir takım değerlerin gerçekleştirilmesiyle ulaşılabılır. Çünkü medeniyet, tanım gereği, bir toplumun olumlu ideallerini temsil etmektedir. Diğer bir ifadeyle her toplum iyiyi, güzeli, doğru olanı, adil olanı arar, güvenli bir ortamda ve temel ihtiyaçlarını karşılayabileceği bir toplumda, güvence içinde yaşamak ister; işte bu hedefleri gerçekleştirmenin ortak adı medeniyettir. Çünkü medeniyet, bir toplumun iyiye ulaşma arzusunun adıdır. Böyle bir hedefe ulaşmada teknoloji günümüzde vazgeçilmez bir araç konumundadır. Dolayısıyla teknoloji, bir araçtır; iyi, güzel, güvenilir, adil bir yaşam için gerekli bir araçtır. Kültür ise teknolojiyi üretme, kullanma ve geliştirme olanağı sağlar.

Günümüzde teknoloji bir refah sağlama aracı olarak ama aynı zamanda bir savaş aracı olarak da kullanılmaktadır. Bu ikinci özelliği, teknolojinin bizatihi kendisini kötü gösterme aracı olarak nitelendirmesine gerekçe olamaz; idealler hiç bir zaman gerçekliğin kendisi olmamaktadır.

Günümüzde her toplum, teknolojinin olanaklarından kendi imkanları ölçüsünde yararlanmaktadır. Bu olanaklardan yararlanma ölçüsü, medenileşmenin göstergesi olarak düşünölmek istenilmektedir. En basit örnek, ileri teknoloji ürünü olan cep telefonuna sahip olmak, belirli giyim ve davranışı benimsemek, medeni olmak istediğinin tipik göstergesidir. Teknoloji hakim güçtür ve bir kültürün diğer kültürü etkileme aracı olabilir, ama tek başına kültür oluşturma özelliğine sahip değildir. Bir medeniyetin tanımlayıcı özelliği olabilir, ama bir medeniyetin kurucu unsuru değildir.

Fakat ne var ki teknolojinin sağladığı olanaklar, bir kültürün (yukarıda da işaret edildiği gibi) yön veren hakim bir güç olmasına sebep olabilmektedir. Kendi kültürünü çağın gereklerine cevap verecek şekilde geliştirmeyen hiçbir toplum bu hakim gücün karşısında direnme şansına sahip değildir. Günümüzde, iletişim olanaklarının olağanüstü arttığı bir dönemde, hiçbir toplum kendini kapatarak gelişimin dışında kalmak şansına sahip değildir. Kültürel bir tutuculuğun sonucu, teknolojik tutsaklık ve kültürel yozlaşmadır, başka bir kültürün etkisi altına girmektir. Böyle bir sorun karşısında çözüm, hiç kuşkusuz o toplumun kendi kültürünü geliştirmesi olabilir. Bir ülkenin insanların temel ihtiyaçları arasında kültürel

faaliyetlerin önemi ve yeri görmemezlikten gelinemez; kültür, hiçbir toplumun ihmal etmesi mümkün olmayan bir özelliğe sahiptir.

Medeniyet, kelimenin de içerdığı gibi, şehire ihtiyaç göstermektedir. Çünkü ancak şehir, organize yapısıyla, sağladığı olanaklarla, bireylerin değişen ve gelişen ihtiyaçlarına cevap verebilir. Bireylerin yeni taleplerde bulunmasının alt yapısını sağlayabilir. Sanatın, ama öncelikle bir sanat kültürünün oluşması ve gelişmesi bu sayede mümkün olabilir. Bir şehir hem fiziki bir yapıdır hem tarihtir hem de karmaşık bir sosyal yapıdır. Bir şehir, bireylerin ihtiyaçlarına cevap veren, yeteneklerinin geliştirilmesine olanak veren, taleplerini karşılayabilecek özelliklere sahip olmak zorundadır. Adalet, bir şehrin fiziki, tarihi, sosyal, ekonomik koşullarından bağımsız değildir. Bu sebeple medeniyetin gelişiminde belirleyici temel etkenleri o ülkenin şehirlerinin sahip olduğu özelliklerden ayrı düşünmek mümkün değildir. Bir şehir, mimarisiyle, alt yapısıyla ve sunduğu olanaklarla ince bir sanat zevkini yansıtmıyorsa, bireylerin duygusal beklentilerine ve ihtiyaçlarına cevap veremez; sonuçta orada kültürel bir gelişim de mümkün olmaz. İnsanlar arası ilişkiler, başta günlük yaşam olmak üzere, kandırmaca, kurnazlık, köşe dönmece, çıkarıcılık gibi kavramlar çerçevesinde oluşur. Varolan kültür ise kendini tekrarlayacak fakat günün sorunlarını çözemeyecektir; ve sadece değişen ihtiyaçlara değil günlük sıradan ihtiyaçlara da cevap veremeyecektir. Bozulma ve yozlaşma kaçınılmaz bir şekilde o toplumun kültürünü etkisi altına alacaktır. Üstüne üstlük hakim medeniyet, kültürel dayatmaları da beraberinde getirecektir. Medeniyetin kurucu unsurlarından olan sanat ve hukukun kültürel arka planı, şehrin sağladığı olanaklarla varolabilir.

Medeniyeti belirleyen temel unsurlar arasında yer alan bilimi ayrıca dikkate almak yerinde olacaktır. Bilim, bir teknoloji patlaması yaşayan günümüzde, ister istemez ayrıcalıklı bir yere sahiptir. Evet, günümüz medeniyetini karakterize eden unsurun "teknolojik olanaklar" olduğunu söylemek, bir abartı olmayacaktır. Ne var ki, günümüz teknolojisinin arkasında bilimsel başarıların olduğu da bir gerçektir.

Teknolojinin insanlara sağlık, ulaşım, iletişim, eğitim ve askeri alandaki yenilikler aracılığıyla sağladığı olanaklar, bireylerin davranışlarını da etkileyip biçimlemektedir. Daha basit bir ifadeyle yeni davranış biçimlerinin ortaya çıkmasına sebep olmaktadır. Bunun diğer adı, yeni bir kültürdür. Her toplum teknolojinin nimetlerden yararlanmak istemekte, bu istek mevcut kültürün üstüne gerçekleşen basınç ile birlikte ortaya çıkmaktadır. Bilimsel düşüncü içeren bir bilim kültürü olmadan teknolojinin sağladığı olanaklar elde etmek (satın almak) mümkündür; fakat sonuçta, yukarıda da işaret edildiği gibi, hakim medeniyetin dayatacağı kültür karşısında çaresiz kalmak kaçınılmaz olacaktır.

Genellikle Batı medeniyeti Hıristiyanlık ile özdeşleştirilir. Aslında bir dinin bizzat kendisini medeniyet kavramıyla ilişki içinde tanımını vermek sanırım doğru olmayacaktır. Böyle bir durum, din adına ve din adı altında yapılan her yanlış davranışın, hatta bir vahşetin açıklanmasını ve anlaşılmasını imkansız hale getirecektir. Din, inanları tarafından ortaya konulacak başarılar aracılığıyla bir kültürün ve medeniyetin oluşturulmasında rol oynayabilir. Örneğin İslam medeniyeti, adalet ve sanat alanlarındaki üstün başarılar üzerine inşa edilmiştir. Bu noktada Rönesansın da bir sanat hareketi olduğunu, Hümanizm ve Aydınlanma ile devam eden sürecin de bu adımın ilerletilmesi özelliği taşıdığını hatırlamak olacaktır. Dolayısıyla Rönesans da bir sanat hareketi olarak başlamış, giderek bir medeniyet nitelemesi özelliği kazanmıştır. Şüphesiz Rönesans hareketini, dini konuları işlediği kadarıyla, Hıristiyanlık ile eşleştirmek mümkündür. Kaldı ki bu sanat faaliyeti bir zaman sonra Aydınlanma hareketi ile birlikte laikliği içeren bir dünya görüşüne dönüşmüştür. Böyle bir sonuç bizi "Hıristiyan bilimi" veya "Hıristiyan teknolojsi" gibi nitelermelerin kullanılmasında çok ihtiyatlı davranmaya sevk etmektedir. Çünkü laik bir

toplumsal yapının başarılarını belli bir din açısından ele almak tanım gereği imkansızdır. Dolayısıyla, yeri ve katkısı ne kadar büyük olursa olsun, bir medeniyeti doğrudan bir dinin başarısı olarak görmek hiç de savunulur bir görüş değildir. Dinin kendisi aynı zamanda bir kültür hareketidir; ve kültürel başarıları, kendi içinde inananlar tarafından ortaya konulan çalışmalar aracılığıyla tanımlanabilir. Bir toplumda "adalet" ve "güzellik" kavramları uygulama alanı bulamıyorsa, bu toplumlarda dinin kültüre katkısı ve sonuçta bir kültürün medeniyet olarak ortaya çıkması herhalde mümkün olmaz.

Eğer günümüzde teknolojik olanaklarla ilişki içinde karakterize edilebilecek bir medeniyet sözkonusu ise, bu medeniyetin belirleyicisi hiç kuşkusuz bilimsel çalışmalardır. Batı dünyası bu ilişkiyi Newton fiziği aracılığıyla kurmuştur. Çünkü Newton fiziği, "Aydınlanma" kavramı çerçevesinde, sosyal, ekonomik, kültürel, hatta askeri, fakat en önemlisi de felsefi bir dönüşümün gerçekleştirilmesine sebep olmuştur. Gerçi İslam dünyasının geçmişinde Ortaçağ taassubu olmamıştır; dolayısıyla İslam dünyasında böyle bir geçişi içeren süreç aramak aslında hiç de gerekli değildir. Fakat ne var ki, Batı dünyası dışında başka bir kültür dairesi, Newtoncu bilim anlayışının içerdiği sonuçların felsefi yorumunu da yapamamıştır. Dolayısıyla da Aristotelesçi metafizik anlayışı yerini bu yeni paradigmaya bırakamamıştır. Hatta özellikle bilimde, ticaret ve sanayi alanlarında ortaya çıkan devrimler, Batı dünyasında çok köklü toplumsal değişimlere sebep olmuş, yıkılan imparatorluklar yerlerini yeni toplumsal düzene bırakmıştır. Bu da Aydınlanmacı ilkeler çerçevesinde rasyonel, laik ve kendine özgü metafizik kabuller içeren yeni bir toplumsal düzenin ve yeni bir medeniyet anlayışının ortaya çıkmasına sebep olmuştur. İşte bu yeni medeniyet, yukarıda da işaret edildiği gibi, ister istemez kendi kültürünü dolaylı da olsa empoze etmek durumundadır. Fakat bu kültür ve medeniyet anlayışını Hıristiyanlık zemini üzerine inşa etmek veya katkısı ne olursa olsun Hıristiyanlığın bir eseri olarak düşünmek son derece yanıltıcı olacaktır. Her toplum, sanat, hukuk ve bilim alanındaki katkıları ölçüsünde kendi kültürünü geliştirebilir ve sonuçta kendi damgasını taşıyan bir etki alanı -bir medeniyet- oluşturabilir. Bunun temel koşulu sanıyorum bu alanlardaki gelişime katkı sağlayabilecek, yani onların hayata geçirebilmesine olanak veren bir şehircilik anlayışıdır.

Şafak Ural
www.safakural.com